

МОЋНИ КРАЉЕВ

Основа тврђаве била је неправилног кружног облика. Подељена је на добро утврђени Доњи и Горњи град. Материјал који је коришћен за цигле био је пешчаник, веома лошег квалитета, док се у неким деловима проналази и римска цигла. На донекле боље очуваном источном зиду су остаци двеју кула, једне правоугаоне и друге полукружне.

Преостали делови фортификације очувани су искључиво у облику темеља.

У периоду отоманског продора на те просторе вероватно је постојало пет кула. Службени попис из 1702. године описује поједине грађевине – три цркве, две католичке порушене и једну православну, добро грађено отоманско купатило (хамам), џамију и неколико већих грађевина.

СКИ ГРАД

Када се из Београда путник намерник запути војвођанском равницом дуж Дунава, чим иза себе остави Бановце, Белегиш и Сурдук, наићи ће на села Нови и Стари Сланкамен, чији се најстарији део налази уз саму обалу моћне европске реке.

Ушорене улице, накићене новим и понеком старом кућом с унутрашњим двориштем... У близини и Црква Светог Николе, остаци средњовековног утврђеног града и споменик на месту знамените битке код Сланкамена.

Питомо војвођанско насеље, на средокраћу пута између Београда и Новог Сада, крије неколико значајних сегмената културног наслеђа, као и упечатљиве природне лепоте и одлике панонске равнице на месту сусрета с водом Дунава.

Над таласима велике реке

На релативно приступачној природној узвишици изнад Дунава, у близини православне Цркве Светог Николе, настале почетком XV столећа, када се тврђава налазила под влашћу српских деспота, на прилазу Старом Сланкамену и данас су видљиви остаци некада моћног утврђеног града.

Тај простор био је густо насељен још од предисторијског периода, док се у доба римске управе налазило утврђење *Acuminum*.

Археолошким истраживањима од 1955. до 1958. године утврђено је да су средњовековни бедеми подигнути над римским зидовима и да су пратили основу античког каструма. Откривени су слојеви раноримског насеља и остаци утврђења из IV века. У досадашњој литератури уобичајено се наводи да је ту био римски логор *Acuminum*, али су новија проучавања то демантовала.

У непосредној околини остатака древне сланкаменачке тврђаве налазе се локалитети Хумка, Танацков салаш и Дугореп, на којима су пронађени богати културни слојеви од праисторије до средњег века.

Током средњовековног периода, Сланкамен налазимо у бројним писаним изворима различитих провенијенција под називом *Zalankemen*, *Zolankaman* и *Zolankament*.

Као *Zalankemen* први пут помиње се још 1072. године. Почетком XV века припадао је српским деспотима Стефану и Ђурђу, као и њиховим наследницима. У то време у Сланкамену се налазио један од важнијих преписивачких центара. Од утврђеног града у наше време остале су рушевине Горње и Доње тврђаве, из друге половине тог века. На источном зиду сачувани су остаци по једне правоугаоне и полукружне куле.

Према подацима садржаним у историјским изворима може се закључити да се у Сланкамену доста рано развио слој богатих трговаца и занатлија. Овде се, поред Београда, Земунa и Петроварадина, налазио и један од центара угарске флоте на Дунаву.

Важно је нагласити да је, још почетком XIV века, утврђени Сланкамен добио је статус и привилегије краљевског града (Civitas regis Zalankaman).

Колико је место било стратешки значајно говори и податак да је у њему окупљана војска и насадистичка флота приликом одбране Београда 1456. године.

Утврђење је враћено под директну управу угарског краља 1502, а две године касније у њему је боравило пет стотина насадиста под заповедништвом двојице војвода. Непосредно пре отоманског заузимања Београда, представници насадиста отишли су у Будим по плату, а како је нису добили напустили су службу. То је знатно ослабило угарску војску током борби које су уследиле у наредним деценијама. Насадисти су чинили један од главних замајаца приликом претходних одбрана Сланкамена, тако да се може претпоставити да је њихов изостанак свакако допринео бржем паду града под отоманску власт.

Битка код Сланкамена

Град је, скоро без борбе, прешао у отоманске руке 1521. године. Заједно са многим сремским утврдама спаљен је како би се створио широк појас пусте и ничије земље, која ни на који начин није могла да послужи непријатељској војсци која би дошла да евентуално ослободи утврђени и стратешки значајан Београд. У годинама после

одлучујуће Мохачке битке (1526) велики део Угарске нашао се у саставу Отоманског царства и остао је у њој наредних 175 година.

Тврђава и само насеље често су помињани у раздобљу аустро-отоманских ратова, поред осталог, и као поприште чувене битке код Сланкамена 1691. године, у којој је аустријска војска, под заповедништвом кнеза Лудвига Вилхелма Баденског, победила далеко бројнију отоманску, коју је предводио велики везир.

Битка код Сланкамена или Сланкаменачка битка је знаменити војни окршај између трупа Светог римског (Аустрија и Баден) и Отоманског царства, који је суштински утицао на исход Великог бечког рата (1683–1699).

Рат је започет 1683. године отоманском провалом у Аустрију и неуспешним покушајем да се заузме Беч. У наставку сукоба, хришћанска савезничка војска ослободила је Угарску, Србију и део данашње Македоније. Ратна срећа се, међутим, окренула и отоманске јединице заузеле су Београд 1690. године. Томе је следила Велика сеоба Срба из крајева јужно од Саве и Дунава на север, под патријархом српским Арсенијем III (Чарнојевићем).

Велики бечки рат суштински је одлучен битком код Сланкамена, која се одиграла 19. августа 1691, а у којој је аустро-немачка војска, под командом кнеза Лудвига Вилхелма Баденског, у потпуности потукла отоманске јединице на брду Михаљевац, непосредно поред Сланкамена.

Према проценама, хришћанска војска бројала је од 20.000 до 35.000, а отоманска између 50.000 и 60.000 војника. Такозвана Српска милиција, од око 10.000 војника (6.400 пешака и 3.600 лаких коњаника), под командом подвојводе Јована Монастерлије, учествовала је на хришћанској страни.

Главни табор отоманске војске налазио се код Земуна, а аустро-немачке код Сланкамена. Отомански командант велики везир Мустафа-паша (Ђуприлић), поучен француским саветницима, направио је

стратегију и зашао кнезу Баденском
иза леђа, док је истовремено
отоманска дунавска флота
пресекла противничкову
линију

снабдевања. Кнез Баденски био је принуђен да крене у напад. Поставља хришћанске војске била је следећа: на десном крилу, а према отоманском логору на брду Михаљевац, кнез Баденски поставио је готово целу артиљерију и двадесет батаљона пешадије, центру су се налазиле трупе из Бранденбурга и део лаке коњице, а на левом крилу, које је требало да задржава отоманску коњицу, јединице пешадије и коњице.

Почетак битке био је неповољан по аустро-немачке снаге. Пешадија на десном крилу извела је напад на отомански логор, али је тешко страдала од јаничарских испада из противничког логора. Будући да се пешадија повукла претио је распад аустро-немачког фронта под притиском спахијске коњице, која је покушавала да прошири место продора. Уз највеће напоре кнеза Баденског и Брандербужана у центру бојног поља, фронт је ипак одржан.

Да би убрзао напад на левом крилу, кнез Баденски заповедио је да лака коњица крене сама, без пешадије. Напад је успео и отомански редови су разбијени. Аустро-немачка војска устремила се на отомански табор који је тешко издржавао напад. И јаничари су пострадали. Колапс отоманске војске настао је када је њена војна музика, желећи да помогне великом везиру Мустафа-паши да пређе с центра на лево крило, престала да свира ратну музику. То је међу војницима схваћено као знак за повлачење и избила је општа паника.

Процењује се да је хришћанска војска изгубила између пет и седам хиљада, а отоманска од 20.000 до 25.000 војника. Погинуо је и велики везир Мустафа-паша, што је представљало посебно понижење за отоманску страну. Заплењена су 154 топа, десет хиљада шатора, пет хиљада коња, бројне камиле, отоманска ратна благајна.

Бици код Сланкамена следило је још неколико мањих окршаја, попут битке код Сенте 1697. године, да би Велики бечки рат окончан Карловачким миром, потписаним у данашњим Сремским Карловцима 1699. године. Тиме је Отоманско царство било приморано да се трајно повуче из средње Европе на Балканско полуострво.

У част победе у бици код Сланкамена, 1892. године на вису изнад села подигнут је складан споменик с костурницом висок шеснаест метара. Том приликом певао је хор којим је дириговао Стеван Мокрањац, а на споменику су уклесани стихови Јована Јовановића Змаја: „И хвала и слава јунацима врлим/падом уздигнутим смрћу неумрлим.”

Отоманска варошица

Како више није био гранична тврђава, Сланкамен је изгубио војни зна-

чај и почео је да се развија у типичну отоманску варошицу/касабу. У тврђави (Горњем граду) боравила је само отоманска војна посада. Испод фортификације, у вароши су се развијали трговина, виноградарство, риболов и занатство. Сланкамен је припадао сремском санџаку и био је седиште нахије. Данас је од те, некад импозантне тврђаве остало видљиво тек неколико зидова.

Није остало превише детаљних описа средњовековног утврђеног Сланкамена и његовог подграђа. Основа тврђаве била је неправилног кружног облика. Утврђење је било подељено на добро утврђени Доњи и Горњи град. Материјал који је коришћен за цигле је пешчаник веома лошег квалитета, док у неким деловима налазимо и нешто римске цигле. На донекле боље очуваном источном зиду виде се остаци двеју кула, једне правоугаоне и друге полукружне. Преостали делови фортификације очувани су искључиво у облику темеља.

У периоду отоманског продора на те просторе вероватно је постојало пет кула. Службени попис из 1702. године описује поједине грађевине – три цркве, две католичке порушене и једну православну, добро грађено отоманско купатило (хамам), џамију и неколико већих грађевина.

Археолошка истраживања на простору средњовековног утврђења Сланкамен вршена су у неколико наврата. Први пут су покренута 1955. и трајала су до 1957. године, а настављена су и 1965. године. Од 1968. до 1970. године вршена су заштитна археолошка ископавања да би се објекат припремио за конзервацију и ослободио нагомиланог шута. Тада је обухваћен само део великог локалитета. Ископавало се унутар бедема средњовековне тврђаве (Градина) и на више места у подграђу и ближој околини локалитета.

Данас су остаци некадашњег средњовековног утврђеног сланкаменачког града у стању урушености, без сталне и стручне бриге. Некада важно и моћно утврђење, које је господарило тим делом тока Дунава, у наше време постало је предмет небриге, иако се ради о драгоценим сегменту националног културног наслеђа. Осим своје недвосмислене историјске и војностратегијске важности, сланкаменачко утврђење, заједно с оближњом православном Црквом Светог Николе и спомеником на месту судбоносне битке код Сланкамена, има и велики туристички/привредни потенцијал, који до сада није искоришћен.

Извођење интегралних мера заштите, стварање основних инфраструктурних предуслова за прилаз локалитетима с копна и с реке допринели би свеукупном напретку не само Сланкамена, већ и тог дела Срема.

Сланкамен и његове културне знаменитости чекају на одговарајућу реакцију друштва и стручњака. ■

Дејан РИСТИЋ

